

ISSN 0350-185x
UDK 808

СРПСКА АКАДЕМИЈА НАУКА И УМЕТНОСТИ
И
ИНСТИТУТ ЗА СРПСКИ ЈЕЗИК САНУ

ЈУЖНОСЛОВЕНСКИ ФИЛОЛОГ

LXVII

У СПОМЕН НА АКАДЕМИКА МИЛКУ ИВИЋ

Уређивачки одбор:

*др Јасна Влајић-Појовић, др Даринка Горџан-Премк, др Рајна Драјићевић,
др Најда Иванова, др Александар Лома, др Алина В. Маслова, др Софија
Милорадовић, др Мирослав Николић, др Асим Пецо, др Предраг Пијер,
др Слободан Ремейић, др Андреј Н. Собољев, др Живојин Сјанојчић,
др Срејко Танасић, др Зузана Тојолињска, др Викјор Фригман*

Главни уредник

Предраг Пипер

БЕОГРАД
2011

ЈАСНА ВЛАЈИЋ-ПОПОВИЋ*
Институт за српски језик САНУ
Београд

ГРЕЦИЗМИ У СРПСКИМ НАРОДНИМ ГОВОРИМА (НА ТЕРИТОРИЈИ ВОЈВОДИНЕ)**

На дијалекатској грађи десет томова *Речника српских говора Војводине* извршено је пробно испитивање заступљености грецизама у српским народним говорима тако што су они комплетно ексцерпирани а затим су случајеви који на било који начин одступају од стандардних грецизама класификовани према типу на новине (у виду читавих речи, или само значења, творбе, фонетског лика), на архаизме (лексичке и формалне), као и на ретко регистрована значења. Тако се долази до закључка да свакако има смисла наставити са проучавањем грецизама у српским народним говорима пошто су већ налази са крајњег севера језичке територије, максимално удаљеног од линије додира са грчким језиком и ван балканског језичког савеза, довољно богати.

Кључне речи: српски језик, народни говори, дијалекатски речник, грецизам, лексикологија, етимологија.

0. Проучавање грецизама у српском језику може се спроводити на више нивоа – у оквиру етимолошких истраживања алоглотске лексике самог српског језика, или у оквиру проучавања грецизама у општем балканском контексту, евентуално у оквиру разматрања грецизама у словенским језицима, али исто тако и на чисто теоријском нивоу – у светлости теорије језика у контакту. Без обзира на то о ком се ракурсу ради, свако иоле систематско проучавање на једном нивоу истовремено доприноси свим поменутиим аспектима.

1.0. Класична свеобухватна студија о грецизмима у српском језику јесте Фасмерова монографија *Die griechischen Lehnwörter im*

---

* jasn.vlajic@isj.sanu.ac.rs

** Овај чланак је резултат рада на пројекту бр. 178007, „Етимолошка истраживања српског језика и израда *Етимолошкој речника српској језика*“ који у целини финансира Министарство просвете и науке Републике Србије.

Serbo-Kroatischen (VASMER), коју драгоцено допуњава серија Поповићевих чланака (Поповић 1953–1955), као и Скоков етимолошки речник (СКОК). Иако су ови наслови публиковани у периоду 1944–1974. године, у њима ипак није представљено реално стање дијалекатске лексикографије у датом тренутку.¹ Нарочито њихов захват у грађу из народних говора није релевантан данас, у ери својеврсне „плиме“ дијалекатских речника до које је дошло крајем прошлог и почетком овог века. Тако је потреба да се направи разграничење између солидно представљених књижевних грецизама, и недовољно обрађених дијалекатских грецизама – на шта је указивао још Поповић 1953 – и даље остала актуелна.

1.1. Овај рад представља пилот верзију једне шире студије о грецизмима у српским народним говорима која ће се бавити њиховом идентификацијом, дистрибуцијом, периодизацијом и адаптацијом.

1.2. У првој фази циљ је био да се утврди има ли уопште смисла, након резултата до којих су већ дошла поменућа три класична етимолошка извора на ту тему (VASMER, Поповић 1953–1955, СКОК), даље проучавати грецизме у српском језику.

1.3. Избор за пробну анализу пао је на *Речник српских љовора Војводине* (РСГВ) због његове обимности, репрезентативности и актуелности: као највећи појединачни речник (10 свезака са преко 2.000 страница) покрио је највећи континуирани терен (истовремено максимално удаљен од линије додира са грчким језиком и ван граница балканског језичког савеза),² а притом је међу најновијима (публикован је од 2000. до 2011. године, мада осим грађе са терена садржи и низ збирки речи објављиваних крајем XX века).

1.4. У односу на облике и значења посведочене у књижевном језику и у дијалекатској грађи коју су на располагању имали Фасмер, Поповић и Скок, грецизми у РСГВ показују бројне разлике. У односу на корпус грецизама описан код три поменућа аутора, већи-

¹ Фасмерово дело је због ратних околности неколико година чекало да буде објављено, Скок је умро чак петнаест година пре него што се 1971. године појавио први том његовог речника – једино је Поповић био „авангардан“ у свом ексцерпирању грађе за РСА који је почео да излази касније, тек 1959, међутим, већина тих извора потичу с почетка XX века.

² У речник је, због чињенице да он обухвата српске говоре, укључена и грађа из неколико српских села у Мађарској и Румунији – тако се, преко ових последњих, захват посредно враћа у окриље балканског језичког савеза, мада то за ову лексику није нарочито битно.

на њих представљају одређену врсту новине,³ неколико речи би се могле окарактерисати као архизми, а један број њих могу се издвојити као раритети (у области значења).

1.5. Структура одреднице засад је организована тако да након самих потврда и њихове убикације долази етимон, без навођења његовог извора ако је тумачење општеприхваћено (већ само ако постоје разлике у ставовима међу три основна аутора или у новијој литератури, која се не мора тицати српског језика него нпр. македонског, бугарског итд.). Затим се хронолошки цитирају три класична аутора, а потом се наводи контролни извор дијалекатске грађе, првенствено РСА, или неки други. Завршна дискусија је факултативна.

2.0. Од највећег су интереса новине у односу на стандардни инвентар грецизама, и то у виду сасвим нових речи или нове творбе (што за собом повлачи и нову семантику и/ли фонетику).

2.1. Исцрпнију дискусију изискују нове речи (тј. другде незабележене) чији фонетски лик и семантика несумњиво указују на грчки предлогач иако он, као конкретна реч, у тачно тим значењима, у грчком језику (тачније, у нама доступним грчким речницима) није формално посведочен. Како су у питању хапакси, у расветљавању њиховог порекла не може се увек доћи до коначних и сасвим поузданих чињеница или несумњиве реконструкције творбено-семантичког ланца.

2.1.1. *ѿономарх* т. 'црквењак' Банат (РСГВ 7: 20).

■ VASMER нема; Поповић 1953–1955 нема; SKOK нема; РСА има само књиж. интернационализам *номарх* 'старешина номе у старом Египту'.

• Облик представља хапакс у Војводини и иначе у српском језику.⁴ Нема ни паралела у околним балканским језицима. Јасан непосредан грчки предлогач није идентификован. Међутим, одговарајуће речи ипак постоје у источнословенским језицима, у рус. дијал. *пономáрь*, укр. *палама́рь*, струс. *пономарь*, *парамонарь* < сргр. *παραμονάρι(ο)ς* 'црквени служитељ' < *παραμονή* '(о)чување, служење' < *παραμένω* 'боравити, истрајавати' (ΦΑΣΜΕΡ 3: 325, уз напомене

³ Парадоксално, оно што је овде „ново“ обично је врло старо, само је новооткривено, досад непознато за лексикографију и етимологију, а стварна новина су неколико случајева секундарне семантичке адаптације, тј. сасвим нови, локални, семантички развоји (ређи код основних речи, чешћи код деривата).

⁴ Крајњи извор је Гордана Јованов, *Речник Срба у Банату*, Панчево 2005, стр. 102, где је одредница у облику множине, *ѿономарси* 'стари назив за црквене синове, црквењаке'. Поднаслов овог доброг аматерског речника прецизира да он садржи речи из јужног Баната, нарочито из околине Самоша.

ну да је под утицајем речи на *-арх* настало струс. *парамонарх* и са закључком да треба одбацити Биркенмајерово извођење од непостојећег гр. *πανομάριος). Иако Фасмерова фонетска реконструкција није баш стандардна (метатеза, дисимилација, хаплогизација – није детаљно објаснио како су се одвијале), значење је недвосмислено једнако ономе у понуђеном грчком предлошку. Дакле, ако и узмемо да је етимологија (ст)рус. *пономарь* решена, још увек остаје да се трасира пут којим је та реч, евентуално, ушла у српски. У одсуству прелазних облика између супониране контаминације струс. *пономарь* и модификованог *парамонарх* с једне стране, и просторно и временски веома удаљеног истозначног срп. дијал. *ѿономарх* посведоченог тек данас и то само у једном локалном говору на југу Баната (а не у неким црквеним списима, хроникама, дневницима или сл.), претпоставка о позајмљивању своди се на чисту спекулацију. Она би, евентуално, постала реалнија ако би се предлагало да је русизам *ѿономар* (за који се и даље не зна како је ту доспео) на српском терену претрпео контаминацију завршетком *-арх*, независно, на исти начин на који се то десило са струс. *парамонарх*. Међутим, намеће се питање да ли се може дозволити извођење српског термина од једне друге непосведочене (тј. лексикографски нерегистроване) грчке речи – од *ὑπονόμαρχος ‘заменик начелника среза’ < (н)гр. *νόμαρχος* ‘начелник среза, префект’. Другим речима, да се – уз велику резерву – претпостави независно грчко порекло срп. *ѿономарх*, у значењу случајно подударном са значењем рус. дијал. *пономарь*. Ова могућност није превише вероватна, али се не може ни сасвим одбацити.⁵ Фонетску аналогију за иницијалну афезу до које је дошло на нашем терену, налазимо нпр. у *ѿогрум* < сргр. *ὑποβρόμιον* < стгр. *ὑπόβρομος* ‘просторија, остава испод приземља зграде’, или у *ѿоклисар* < сргр. *ἄποκρίσιβριος* ‘изасланик, посланик’. Творбено-семантичку аналогију, међу познатијим грецизмима, пружа нпр. стсрп. *иѿар(ь)хь* ‘префект’ < *ἵπαρχος*, затим стсрп. *иѿо-ди(ј)аконь* ‘подђакон’ < сргр. *ὑποδιάκωνος* – такође *ѿо-диаконь* код Теодосија, као највероватнији резултат афезе иницијалног вокала,⁶ или стсрп. *иѿорьѿь* ‘један чин испод проте’ < гр. *ὑπουργός* ‘мини-

⁵ За сличан пар наизглед сасвим блиских значења исте речи – за које се са знатном извесношћу може тврдити да су заправо пар правих хомонима, грецизам и хунгаризам, *ѿарасник* ‘необуздан човек’: *ѿарасник* ‘сељак, паор’, в. § 2.1.3.

⁶ Овај облик може бити и (хаплогизована) преведеница *ѿо-диаконь* или независна домаћа префиксална творба на бази већ преузетог *диаконь* (ове две могућности предочава VASMER 67, 119).

стар (букв. онај ко помаже у послу)⁷ (VASMER 67),⁷ пошто је значење подређености (односно помоћника, заменика и сл.) садржано у природи црквењаковог положаја у односу на свештеника.

2.1.2. миронисаџи (im)pf. ‘молити се у цркви’ Ново Милошево (РСГВ 5: 69).

■ VASMER 99 s. vv. *mirosati*, *miro* нема ово; Поповић 1953–1955 нема; Скок 2: 428–429 s.v. *mīr* нема ово; РСА нема.

• Облик представља јединствену, хапаксну творбу, али потенцијално у оквиру већ постојеће породице речи – највероватније је то специфична варијација (и формална и семантичка) шире распрострањеног, књижевног облика *миросаџи* ‘(по)мазати светим миром по челу, после целивања иконе’,⁸ односно његове варијанте *мироносати* (*се*) / *мироношаџи се*. Иако формална хијерархија књижевних глаголских облика, као и њихов однос према (свакако калкираним) придеву *мироносан* ‘који носи мирис светог мира’⁹ није до краја јасна – па о томе у литератури и не постоји јединствено мишљење¹⁰ – реално је претпоставити да ни дијалекатски хапакс *мирони-*

⁷ Исто мак. дијал. *иџурџо*, цинц. *ipirgo* (Аргировски 123). О виталности овог модела сведоче и нгр. *υπομηχανικός* ‘помоћник механичара или инжењера’, *υποπρόξενος* ‘вицеконзул’, *υποναύαρχος* ‘вицеадмирал’ итд.; за пример аферезе уп. нпр. нгр. *πο(υ)κάμισο* < *υποκάμισο* ‘(пот)кошуља, дуга кошуља’.

⁸ Први пут је, неубицирано, посведочен код Вука, у виду глаголске именице *миросање* (s.v. *врбица* 2: Врбове границие које свештеник на Цвијети ујутру послјије миросања раздаје), затим на Косову код Елезовића, касније код разних писаца и из других извора: Попа свакога, ко икону целива, маже мирисавим зејтином по челу, а то се зове мироносати Бачка, У цркви се љубе на мирношању Срби Граничари (РСА). В. и *мира* (§ 2.2.8).

⁹ Посведочен је у народном календару: Мироносна недеља ‘друга недеља по Ускресу’ (према *ἡ κυριακὴ τῶν μυροφόρων*) и у народној песми: К њем долази Илија, мироносна војвода (РЈА), затим и код Јаше Игњатовића (РСА). Да је у питању семантичка преведеница гр. предлошка, осим гр. синтагме коју доноси Маретић у РЈА, сведоче и други слични облици: још стсрп. *мироносица* ‘*ölbringende Frau (am Grabe Christi)*’ ~ *ἡ μυροφόρος* (ZETT 220), такође: жене мироносице и ученици рано [су] дошли на празан гроб Данчић Писма (РЈА), као и радне именице оба рода у разним изворима, од Далмације до Бачке: *мироносац*, *мироноша*, *мироносник*, *мироносица*, *мироносница* (РСА).

¹⁰ Још је Маретић изводио *мироносати*, *мироношем* (Шта је за паре најскупље на овом свијету? Поповско уље, кад мирноше НПрип Врчевић) од гр. *μυρώνω*, док је *миросати* (свештеник свршивши молитву мироше запис Тимок, Милићевић) сматрао његовим скраћеним обликом (РЈА 6/1909: 748–749). Сличног је мишљења и Скок када у *миросати* види резултат хапалогизације, мада за полазни глагол *мироносати* држи да је настао «према *μυροφόρος*» (Скок 2: 428–429), дакле као (полу)преведеница једног придева. За разлику од њих, Фасмер разматра само облик *миросати*

саићи није настао мимо те породице речи. Та формална и семантичка девијација из само једног места у Банату вероватно је новијег датума, узрокована ванлингвистичким фактором неупућености савременог говорника у детаље црквеног обреда приликом *миросања*, што је довело до уопштене квалификације те радње као ‘молити се у цркви’, односно до помака значења. Због интерференције глагола *носићи* преко придева *мироносан*, даље у глаголима *мироносати* и *мироношати* систематски фигурира *-o-* вокализам у трећем слогу, док у случају нашег облика из Новог Милошева те везе нема – као ни изворних значења ‘миропомазивати’, или ‘носити миро’ – већ је успостављање вокала *-и-* у трећем слогу првобитно, пре помака значења, могло бити и последица наслањања на општи глагол *мирасаићи*. Опстанку вокала *-и-*, као неутралног у односу на семантику ношења,¹¹ могла је погодovati и накнадно померена семантика. Уп. и *миџра* (§ 2.2.8).

2.1.3. *џарасник* т. ‘необуздана особа’: Каже се, то је парасник божији Црвена Црква (РСГВ 6: 137).

■ VASMER нема; Поповић 1953: 218 s.v. *џарасина* ‘напуштен виноград’ има *наџарасим* ‘запустим се; покварим се, будем невоспитан’ ист. Србија (према СДЗБ 2: 103); Скок 2: 609b нема ово.

• У питању је нова реч, и обликом и значењем, настала у оквиру већ постојеће породице глагола *џарасићи* ‘оставити, напустити, баталити’ који је неспорни грецизам (в. § 3.4). Занимљиво је да управо на терену Војводине постоји и хомоним, који бележи још Вук: «*џарасник* ‘Bauersman, rusticus’ vide ‘сељак’, cf. ‘паор’», иначе несумњиви хунгаризам,¹² у РСГВ присутан само преко придева *џараснички* ‘паорски’ у спојевима: *џарасничка кућа* ‘обична, сељачка кућа’ Ловра, *џарасничка џећ* ‘велика пећ, зидана од черпића или ваљака блата и сламе, ређе каљева, са заобљеним врхом’ Мартонош

мирошем који изводи од гр. аориста (ἐ)μύρωσα < презента μύρωω ‘помазати посвећеним уљем, миропомазати’ (VASMER 99, где је гр. глагол и сам деноминал од μύρο(v) ‘мирисно уље’, што је директно дало и срп. *миро* ‘освећено мирисно уље’). У прилог претпоставци да је и у овом случају, као и обично приликом позајмљивања из грчког, аорисна основа била примарна, говорио би и девербал *миросалица* ‘судић из којег се мироше’ (рукопис из XVIII века, *Rad JA* 1, 182, према RJA).

¹¹ За сличну семантички празну сложеницу на бази глагола *носићи* уп. и *црквиноша* ‘побожан човек који иде редовно у цркву’ Баранда, Велико Средиште (РСГВ 10).

¹² Тумачи се као повратна позајмљеница од мађ. *paraszt* (од 1291) < слов. *prostъ*, као поименичени придев са суф. *-ник* (HADROVICS 404 s.v. *paras(t)nik*).

(РСГВ 6: 137). Међутим, за разлику од придева из мађарске Ловре и са севера Бачке, за именицу из Црвене Цркве, са крајњег југоистока Баната – нарочито када се има у виду да је и производни глагол *йарасийи* (*се*), мада неубициран код Вука, данас посведочен такође у Банату (у Зрењанину, в. § 3.4) – једино је реална веза са глаголом (*на*)*йарасийи* из ји. Србије, као и деадјективна творба базирана или на његовом изворном значењу ‘онај од кога је и Бог дигао руке’¹³ или на секундарно развијеној семантици ‘покварењак, невоспитанко’ одраженој у споју *йарасник божији*, који указује на старину ове именице. Проблем је у томе што управо значење које Поповић преузима у својој ексцерпцији грађе РСА,¹⁴ у оригиналу не гласи баш тако – дефиницији недостаје битан детаљ, управо последњи елемент ‘будем невоспитан’,¹⁵ па остаје питање његовог извора те информације.

2.2. Нова семантика тј. досад незабележена значења, како основних речи тако и нових изведеница.

2.2.1. *буклијаш* т. ‘коњ којег јаше онај што позива у свадбу [тј. *буклијаш*, човек који носи *буклију*]’ Кумане (РСГВ 1: 151). Уп. и § 2.4.2.

■ Према стандардном *буклијаш* ‘човек који носи *буклију*’ (РСА), од *буклија* ‘(дрвени) суд за вино, ракију’, од нгр. *μλουκλί* ‘исто’; VASMER нема; Поповић 1953: 205 нема ово; Скок 1: 232 нема ово.

2.2.2. *Грк* т. ‘трговац, дућанџија’ Иланца; Ченеј, Ново Милошево, Јарковац, Јасеново; Иванда (РСГВ 2: 180).

■ Према стандардном етнониму *Грк*, од гр. *Γραικός*; VASMER 62 s.v. *grьkь*, *grьčiny* нема ово; Поповић 1953–1955 нема; Скок 1: 612–613 s.v. *grьčiny* нема ово; РСА: презиме (Заглавак; Крајиште и Власина).

• Овај помак значења наводимо овде зато што он, парадоксално, досад није регистрован у етимолошкој литератури, иако га је забеле-

¹³ Изворно значење показују и буг. *парасник*, *парасница* ‘разведен(а) човек, жена’ (БЕР 5: 80).

¹⁴ Служио се грађом за РСА, јер је тај речник почео да излази тек 1959. године (и још није завршен).

¹⁵ Иначе, на поменутом месту, у СДЗб 2: 103, Белић само исправља значење које је у СДЗб 1: 578 погрешно дао као ‘намножити се’. Дакле, оно заправо не постоји – мада је као такво ушло у РСА, и претходно изазвало Скоков коментар да се за ту потврду, услед одсуства примера, не разабера добро семантичка веза са основним глаголом (Скок 1: 609b s.v. *parjati*). Поред овог, у РСА су, такође из ист. Србије, посведочена још два необична значења, ‘заплашити’ и ‘оклеветати’. За израз *Не можеш се найарасийи йарасйоса* из Ваљева (проф. Александар Лома, усмено) може се претпоставити да чува основно значење, у смислу ‘не може се човек ослободити парастоса’.

лежио још Вук: у Бачкој по селима зове се *јрк* сваки човјек који држи дућан. Уз то РЈА преноси и потврду М. П. Шапчанина из Срема: сваки се трговац зове грк, био он Србин, Немац, Јеврејин. Помак је мотивисан ванлингвистичким фактором – по Војводини су се трговином бавили претежно Грци (или грекофони Цинцари).¹⁶

2.2.3. *каџарка* f. ‘дугачка мотка на коју се ставља нож којим се пресеца мрежа’: Постоји опет једна дугачка штица, катарка звана... На крају ње на врху има зарезано, па се мете нож... то се увеже канапом и онда се пружа доле колкогоде се може Ср. Митровица, ‘дугачка усправна мотка, учвршћена у чамцу, за коју се везује конопац којим се чамац вуче’ Ср. Митровица = *каџалка*: Ако вучете чамац, онда зове се она каталка, мотка велика на коју вежете ишлиг, па један те други вуче поред обале. Није кадгод било мотора Кленак (РСГВ 4: 56).

■ Према стандардном *каџарка* ‘јарбол’, од нгр. *катјрти(ов)* ‘исто’. VASMER 75–76 нема ово; Поповић 1953–1955 нема; СКОК 2: 61 нема ово; РСА: ‘високо округло дрво на лађи за које је везано уже, којим лађу вуку коњи или људи’ Посавина (такође ‘јарбол’, ‘дужи штап, мотка на коју се разапиње шатор’, ‘висока греда, стуб’).

• Стандардна реч у значењу ‘јарбол’ несумњиво је грчког порекла,¹⁷ а и сва друга значења у којима фигурирају различите мотке, нарочито усправне (као јарбол), несметано се изводе од тог грецизма. Међутим, управо моменат да се за ту мотку „везује конопац којим се чамац вуче“ (у истом значењу је и Хефелеова потврда из Посавине у РСА), као и постојање дублета *каџалка* коме је у основи управо значење ‘вући’, отвара могућност сасвим другачијег, домаћег тумачења ових примера – али то је већ тема за себе.¹⁸

¹⁶ Уп. и апелативизацију етнонима *Цинцар(ин)* у *цинцар* ‘који закида на цени, грамзив трговац, тврдица’: Више воли да је цинцар него да ради на земљи Бегеч, Цинцару је трговина добро ишла, али га мшгтани нису волели Ново Милошево (РСГВ 10).

¹⁷ И то не од гр. *катјрти(ов)* ‘галија, једрењак’, како предлаже Скок уз претпоставку да је на формалном плану гр. завршетак *-ia* замењен нашим суфиксом *-ка*, а да је до промене значења дошло укрштањем са другом, сазвучном гр. речју *катјрти(ов)* ‘јарбол’ – већ управо од ове друге грчке именице, како је (заправо за Миклошићем) изводи Фасмер, уз коментар да «Form *katartē* läßt sich nach Skok PT 40 nich im Serbokroatischen, sondern nur im Altrussischen belegen» (VASMER 76). Остаје нејасно зашто Фасмер потенцира одсуство старосрпског облика код Скока, јер он само узгред коментарише да: «Као *jadranski* Jugosloveni što *posuđuju* od *Romana* naziv *jarbol*, *jarbuo*, *arbuo*, tako Rusi *posuđuju* od *Bizantinaca* na *Crnom moru* naziv za isti predmet. Od *bizantinskoga* naziva *katartē*, *katart'а* ... oni *načiniše katart*. Iz *istoga* *vrela* *dodoše* i *naši* *izrazi katarga, katarka, katarta...*» (SKOK 1933: 40, фуснота, проред Ј.В.-П.).

¹⁸ За размишљања у правцу реконструкције неколико потенцијалних именичких деривата глагола *каџаџи ‘ваљати, мотати, котрљати и сл.’ (< псл. **ка-*

2.2.4. колаба f. ‘уређај за сушење меса на тавану’: Имо си на таван тако звана колаба се звала. На таван колаба за сушење меса Ђаја, Сефкерин (РСГВ 4: 116).

■ Вероватно према стандардном *колиба* ‘склониште од трошног материјала, изба; вајат; бачија’, од гр. καλύβη ‘исто’. VASMER 79 нема ово; Поповић 1953–1955 нема; СКОК 2: 124 нема ово; РСА нема ово; за фонетику в. и § 2.4.4.

• Како *колиба* има и специфична покрајинска значења ‘вајат’ и ‘бачија’, нпр. Колиба ... од брвана ... служи једино за остављање и справљање мрса околина Сарајева (РСА), ово банатско ‘уређај за сушење меса’ лако може бити још једна локална специјализација – или према намени (као ‘вајат’), или према облику (који вероватно личи на костур колибе).

2.2.5. кондир m. ‘ведро за стоку’ Деска; ‘посебан начин резања винове лозе ради боље родности’ Гргуревци; Бегеч; Црвена Црква (РСГВ 4: 133).

■ Према стандардном *кондир* ‘суд за вино’, од гр. κ(ρ)οντήρι ‘исто’ (у крајњој линији од κώνθρος). VASMER 81–82 нема ово; Поповић 1953: 214 s.v. *крондир* нема ово; СКОК 2: 35 s.v. *kantara* нема ово; РСА: ‘суд за вино, ракију; мера за шиће која је износила 3 оке’.

• Док прво значење може да се схвати као пример (локалне) педјоративизације, развој другог значења, и то на три међусобно удаљена пункта, остаје нејасан.

2.2.6. крeвeи̑ m. ‘постељина’: Прала сам кревет Вршац,¹⁹ ‘столица’ Ердeвик, Бечмен; Суботица,²⁰ ‘подметач за буре’ Јасеново,²¹ ‘први, доњи сноп жита у крстини’ Суботица, ‘направа од две вертикалне рашље са хоризонталном мотком за сушење рибарских мрежа’ Падеј (РСГВ 4: 173–174).

■ Према стандардном *крeвeи̑* ‘лежај’, од гр. κρεβ(β)ῆτι ‘исто’. VASMER 84 нема ово; Поповић 1953–1955 нема; СКОК 2: 192 нема ово; РСА нема ово.²²

tati), који означавају мотке, врљике, сноваљке и сл., и где чак нису узете у обзир ове потврде, в. Влaлић-Поповић 2007: 76–77.

¹⁹ Иначе се у том значењу јавља придевска изведеница *крeвeи̑(н)ина*, у књижевном језику (в. РСА) и на многим пунктовима у РСГВ.

²⁰ Међу већ регистрованим значењима, једино блиско овоме је ‘седиште за риболовца у заграђеном делу реке, саланцак’ Фоча (РСА).

²¹ Ово би можда могла бити варијанта Вуковог неубицираног ‘место око каце’ (в. РСА).

²² Осим значења поменутих у претходне три напомене, ту су и ‘топла леја за расад’, ‘полица од дасака за свилене бубе’, ‘место за држање сена или детелине’, такође посведочена у РСГВ. Значење из Падеја може бити варијанта ових последњих.

2.2.7. лиман м. ‘подводни извор’: У лиману су сомови ти крупни Ковиљ (РСГВ 4: 265).

■ Према стандардном *лиман* ‘лука, лагуна итд.’, од нгр. λιμάνι, λιμένας ‘исто’; VASMER 89–90 нема ово; Поповић 1953–1955 нема; СКОК 2: 303 нема ово; РСА нема ово.²³

2.2.8. мѝра ф. ‘екстракт који се добија кувањем веће количине рибе у мало воде и који се додаје рибљем паприкашу’ Босут (РСГВ 5: 67).

■ Вероватно према стандардном *миро/миро* ‘освећено мирисно уље’, од гр. μῆρο(ν) ‘исто’; VASMER 99 s.v. *tiro* нема ово; Поповић 1953–1955 нема; СКОК 2: 428–429 s.v. *tiŕ* нема ово; РСА нема ово.

• Уколико није посреди неки сасвим други етимон,²⁴ био би ово редак пример семантичког развоја у правцу драстичне профанизације.²⁵ Разлика у акценту остаје загонетна.

2.2.9. ѝарийа ф. ‘ергела’: Кад има много коња, зовемо парипа или ар-гела Фаркаждин, У лето пуну коње у парипе Црепаја, Кумане, Елемир, Перлез, Иланца, Чента, *ѝарийаш* м. ‘коњушар’²⁶ Кумане, Нови Бечеј, Опово (РСГВ 6: 138).

■ Према стандардном *ѝарий* м. ‘коњ’, од гр. πῆριπλος ‘(помоћни) коњ’. VASMER 111–112 нема ово;²⁷ Поповић 1953–1955 нема; СКОК 2: 609 нема ово; РСМ нема ово.

2.3. Нова твoрба у виду деривата којим се означава нов појам, или са очуваним основним значењем или са неким семантичким помаком.

2.3.1. кревeйњача ф. ‘дебље дрво којим је ограђен кревет од сламе’ (РСГВ 4 :174).

■ Према стандардном *кревeй* ‘лежај’, од нгр. κρεβ(β)ῆτι ‘исто’. VASMER 84 нема ово; Поповић 1953–1955 нема; СКОК 2: 192 нема ово; РСА нема.

²³ Мада РСА поред широко распрострањених значења као ‘лука, пристаниште’, ‘језеро са морском водом, лагуна’, бележи и нека ређа која су блиска овоме, нпр. ‘мирна дубока вода, део реке ван главне струје; дубоко место у реци, вир’, ‘вртлог, ковитлац, коловрат’.

²⁴ Уп. нпр. такође нејасно *мура* ‘цибра’ Ковиљ, Стапар, Каћ (РСГВ 5: 103).

²⁵ Неутралну секундарну семантичку адаптацију примарног гречизма *миро* представља ‘дрво у пољу са урезаним крстом крај кога се врши краћа литија (код православних), запис’ Лужница и Нишава (РСА) – под условом да и иза тога не стоји неки други етимон.

²⁶ За исту творбу уп. *арѝелаш* ‘коњ из ергеле; човек који за плату чува ергелу’ (РСГВ 1: 55).

²⁷ Занимљиво је да имајући у виду само западне потврде, Фасмер чак не верује у директно позајмљивање ове речи из грчког језика.

2.3.2. лиманићи impf. ‘стварати вир’: Зависи колики је лиман, знате, колко лимани вода Босут (РСГВ 4: 265); уп. и *лиман* § 2.2.7.

■ Према стандардном *лиман* ‘лука, лагуна; дубоко место у реци, вир, вртлог, коловрат’, од нгр. лимани, лименас ‘исто’; VASMER 89–90 нема ово; Поповић 1953–1955 нема; СКОК 2: 303 нема ово; РСА нема ово.

2.3.3. шаласњача f. ‘опута (на чамцу)’: округло је опута, а таласњача је четвртаста Ср. Карловци; Таласњача је горња даска да талас не пребаци Ковиљ, Имамо са стране таласњаче Елемир; Босут, Кленак; Бездан, Мол, Србобран, Футог, *шалашњача* ‘исто’ Бегеч (РСГВ 9: 17).

■ Према стандардном *шалас*, од гр. θάλασσα ‘море’. VASMER нема; Поповић 1953: 223 s.v. *шалас* нема ово; СКОК 3: 437–438 s.v. *talas* нема ово; РСМ нема.

2.3.4. сулундарићи се pf. ‘стровалити се’: Попела се на столицу да дохвати нешто, па се сулундарила на патос Бегеч (РСГВ 8: 204).

■ Према стандардном *сулунгар* ‘чунак’, од нгр. σωληνάριο(v) ‘исто; цев’. VASMER 139 нема ово; Поповић 1953–1955 нема, уп. ипак 1955: 214 *сунјулија*; СКОК 3: 360 нема ово; РСМ нема.

• Највероватније је у питању локални деноминал од *сулунгар*. Семантички помак недовољно је јасан, тј. није баш очигледан, мада му се порекло може замислити у поређењу типа ‘пасти као са сулундара (који је високо)’. Треба рачунати и са експресивним моментом који представља група *-н-г-р-* (као нпр. у сазвучном синониму *смандрљайћи се*).

2.4. Нова фонетика тј. случајеви досад нерегистрованих фонетских варијација стандардних грецизама, понекад и са разликом у више детаља.

2.4.1. арарх m. Нови Сад (РСГВ 1: 54) : станд. *јерарх* m. ‘архијереј’.

■ VASMER 70 нема; Поповић 1953–1955 нема; СКОК 1: 774 нема; РСА нема.

2.4.2. букријаш m. Суботица (РСГВ 1: 151) : станд. *буклијаш* m. ‘човек са буклијом који позива у сватове’.

■ VASMER нема; Поповић 1953: 205 нема ово; СКОК 1: 232 нема ово; РСА нема.

2.4.3. колаба f. Мокрин (РСГВ 4: 116) : станд. *колиба* ‘склониште од трошног материјала’; уп. и § 2.2.4.

■ VASMER 79 нема ово; Поповић 1953–1955 нема; СКОК 2: 124 s.v. *koleba* нема ово; РСА *Колаба* презиме (ЦГ Приморје).

2.4.4. менјеле f. pl. Суботица (РСГВ 5: 53) : станд. *менјеле* ‘ручна алатка за стезање; клешта за одвртање’; уп. и § 4.3.

■ VASMER 96 s.v. *menđele/mengele* нема ово; Поповић 1953–1955 нема; СКОК 2: 405 s.v. *menđele* нема ово; РСА *менђеле* (Лика, Бос. Грахово, Пољица).

2.4.5. роама Ђала / *ревома* Иланца / *реома* Бачинци, Добринци; Бегеч; Кикинда, Ново Милошево / *рома* Ђала (РСГВ 7: 165, 179, 187; 8: 33) : станд. *реума* ‘болест костију, зглобова, мишића’.

■ VASMER нема; Поповић 1953–1955 нема; СКОК 3: 157 s.v. *roma* (осим тог италијанизма у Приморју, нема примере из ист. крајева, само учену реч); РМС *реома*.

2.4.6. ѿридофла f. Мокрин, *ѿридофл* m. Ново Милошево / *ѿридофли* m. *ibid.*, Нови Бечеј, *ѿрандофил* m. Каћ (РСГВ 9: 58, 65, 67) : станд. *ѿрандафил* ‘*Althaea officinalis*, бели слез’.

■ VASMER 143 нема ово; Поповић 1953–1955 нема; СКОК 3: 490 нема ово; РМС нема ово.

2.4.7. челерак m. ‘шпајз’ Долово (РСГВ 10: 76) : *ћилер* m. ‘шпајз’ Вршац (РСГВ 9: 90).

■ Према заст./дијал. *ћилер* ‘остава’ (од сргр. κελλάρι(ον), можда преко тур. *killer*). VASMER 50 нема ово; Поповић 1953–1955 нема; СКОК 2: 80 s.v. *kiljer* нема ово.

• Облик садржи неоправдану алтернацију ч : ћ (попут *черейша-ѿши* = *ћерейшаѿши*, такође у јужном Банату, РСГВ 10: 80) и хиперкоректну екавизацију (типа *ѿредика* < *ѿригика*); творба деминутивним наставком *-ак* вероватно се наслања на *кућерак* ‘остава’ неубицирано код Вука, као и стандардно ‘мала, трошна кућа’.

2.4.8. шѿанаћ m. ‘спанаћ’ (РСГВ 10: 165).

■ Наизглед варијанта стандардног *сѿанаћ* (< нгр. σπανάκι). VASMER 135 нема ово; Поповић 1953–1955 нема; СКОК 3: 308 нема ово.

• С обзиром на распрострањеност облика *шѿинаѿи*, *шѿанаѿи*, *шѿеноѿи* (РСГВ 10: 169, 165, 168), очито се овде ради о германизму, од нем. *Spinat* (непосредно из шпанског, тамо преко арапског из персијског – KLUGE 866), за разлику од облика *сѿанаћ* који је општи балкански грецизам (преко латинског, крајњег персијског порекла, в. СКОК I.c.).

3.0. Архаизми тј. ретко очувани грецизми, било у целини било у само неком формалном или семантичком детаљу.

3.1. гусаѿа f. = *бисаѿа* = ‘двострука торба преко седла’ Крашово: Ови [погачари] донесу у дисази и трањеслу дарове (РСГВ 2: 235).

■ Од нгр. διαάκι ‘бисаге’ (< лат. *bisacci* досл. ‘две вреће’, Андриотис 85 не даје лат. предложак). VASMER нема; Поповић 1953: 207 *гусаѿе*, pl. Ниш, Пирот; СКОК 1: 156 s.v. *bisaci* нема ово; РСА: *гусаѿ* m., *гусаѿа* f. (обично pl.) Тимок, Пирот, Лујница и Нишава.

• Додатни елемент архаичности чини облик једине, пошто је именица *бисаѿе* стандардно *pluralia tantum*.

3.2. корам m. ‘стомак’ Крашово (РСГВ 4: 143).

■ Од нгр. κορμί ‘тело, струк’. VASMER нема; Поповић 1953: 213 Левач, Темнић, Ресава, Тимочка крајина, такође *кормаѿ* адј. и *искормим* pf. ‘ишчупати утро-

бу (нарочито о риби) Зајечар; Скок 1: 152 без решења²⁸; РСА: ‘трбух, стомак’ Ресава, Левач и Крушевац, Макрешане.

3.3. *џрџан* т. ‘косир’: Трпан се састоји од сечива дужине двадесет центиметара, ширине око три до четири, и има изглед као минијатурна коса, за разлику што је трпан дебљи Ново Милошево, Меленци (РСГВ 9: 71).

■ Од нгр. *дрелџи* ‘срп’. VASMER нема; Поповић 1955: 114 потврду из Девичког катастига (1764) преузима од Елезовића, али коригује његово директно извођење од новогрчког, у корист непосредног тур. *terpan*; Скок 3: 508 s.v. *Трпанј* нема ово; РМС нема.

• Управо топоним са Пељешца (Скок I.c.) показује да до обезвучавања почетног дентала може доћи и без турског посредства – што Поповић, изгледа, није имао у виду.

3.4. *џарасиџи* (се) рф. ‘престати чинити нешто’: Мој отац је парасио (као кад човек изостави свој занат), парасио се чобанлука, три године није чуо [sic!] овце; радио је по граду Зрењанин (РСГВ 6: 136–137, проред Ј.В.-П.).

■ Од нгр. *параџаџа*, аориста од *параџџ* ‘изоставити, напустити’ или од нгр. *парџџа* од *паратџ* ‘отићи, напустити, оставити’.²⁹ VASMER нема; Поповић 1953: 218 s.v. *џарасина* ‘напуштен виноград’ има *наџарасим* ‘запустим се; покварим се, будем неваспитан’ ист. Србија (СДЗб 2: 103); Скок 2: 609 s.v. *parjati* (се); РСА: *наџарасиџи* (в. следећу напомену); РМС *џарасиџи* ‘оставити се кога, чега’ из Вука.

• Архаичност ове потврде огледа се и у самом облику (другде у Србији данас је посведочен једино префигирани глагол)³⁰ и у реакцији која је управо онаква какву је забележио још Вук: «*џарасиџи, -им* impf. [intr.], в. *џарасиџи се* pf. [tr.] кога, чега ‘stehen lassen, omitto’, cf. *осџавиџи се*). Иако је овај пример из Зрењанина – фактички у зони могућег румунског утицаја – потврде из ист. Србије (уз неубицираност Вукове потврде) не оправдавају Скокову помисао да би

²⁸ Доносећи само једну потврду из Левча, Скок закључује да је то балканска реч (уз буг. *корем*, алб. *kurrt*, нгр. *кџрџи*) непознатог порекла. Да то ипак јесте балкански грецизам, в. најновије тумачење поводом мак. *корем* < нгр. *корџи* ‘човечије тело’, стгр. *корџџ* ‘стабло, дебло, влада; труп’ < *кеџџ* ‘сећи’ (Аргировски 156), даље и Андриотис 168.

²⁹ Први етимон дају Поповић 1953: 218 s.v. *џарасина*, Филипова-Байрова 138 s.v. *парјасвам*, БЕР 5: 80 s.v. *парјасвам*, а други Младенов 413, Аргировски 208. Скок 2: 609 чак помишља на гр. (џ)лџарџа од *перџџ* [тј. *перџџ*] ‘проћи’ – у прилог томе уп. изр. *џрођи ме се* ‘остави ме на миру’.

³⁰ Уп. у РСА: *наџарасиџи* ‘престати обрађивати, одржавати, запустити, напустити (кућу, виноград)’ Лужница и Нишава, Тимок, Пирот; ‘плашити (нпр. зеца керовима)’ Тупижница; ‘набедити, оклеветати’ ср. Тимок. Значење ‘намножити се’ заправо је фантомско, в. *џарасник* § 2.1.3.

Вуков грецизам могао доћи преко румунског [*a părăsi* ‘verlassen’] зато што је непознат на [српско-хрватском] западу (СКОК I.c.). Интензивна посведоченост у бугарским и македонским дијалектима показује да је у питању балканизам. Уп. *џарасник*, § 2.1.3.

3.5. комаџи т. ‘парче хлеба’: Исекла сам добар комат и дала сам му Јасеново; Чији је онај мали што бега по селу с коматом Црвена Црква; изр. *имаџи њеџов комаџи* ‘живети од свог рада’ Јасеново; У *џуџи шака комаџи* је веџи ‘имати утисак да је туђе веђе и вредније’ Црвена Црква (РСГВ 4: 127).

■ Од нгр. *коџати* ‘парче (уопште)’. VASMER 80 нема ово; Поповић 1953–1955 нема; Скок 2: 131–132 нема ово³¹; РСА нема ово.

• Иако се у РСА не издваја ово значење, на његово постојање у народу јасно указује читав низ фразеолошких јединица, пословица и сл., као и изведенице *комаџар(а)* ‘готован’ Ресава, ‘чанколиз’ Врање, Темнић, Крагујевац’ (уп. и мак. *комаџар* ‘ждероња; готован’). В. и претходну напомену.

3.6. џирон т. ‘велики ексер’ Самош (у Банату).³²

■ Према дијал. *џирон* ‘виљушка’, од нгр. *пирон* ‘исто’ (< *перон* < *перон*η ‘укосница; виљушка’ или *перонион* ‘прибадача, реза’, у крајњој линији од гр. *перон*η). VASMER 117 s.v. *pirun* нема ово; Поповић 1953: 219–220 нема ово; Скок 2: 643 s.v. *perun* нема ово; Поповић 1951: 330–331 нема ово.

• Осим балканизма у значењу ‘виљушка’ (буг. *пирон*, рум. *piron*, арум. *pirón*’e, алб. *pirún*, као и истозначног грецизма *pirone* у млетачком – који се ширио по Истри и Далмацији, па отуд и у ист. Херцеговини и Црној Гори, где га је забележио и Вук), Белић је још 1905. у Тиоштици у тимочко-лужничком крају регистровао *џирон* ‘гвоздена кука којом се углављује труп у стругари’ (СДЗБ 1: 356, што преузима и Скок). Најновији речник из тог краја доноси не само исто то значење, *џирон* ‘гвоздена кука којом се углављује балван у стругари’ (преко кога би се могао замислити семантички прелаз до ‘ексер’), већ и реално посведочено ‘ексер’: Испраљам криви пирони, па с њи ковом, ел нови су доста скупи на дњњшње време (Динић 571). С

³¹ Истовремено наводи цинц. *ситаџ* ‘велико парче хлеба’ и нашу изведеницу *комаџара* ‘ракија од комада круха, хљебара’; Скок није имао у виду мак. *комаџи* ‘парче хлеба, окрајак’, дијал. ‘пита, зељаница’, дијал. *кумаџересува* Кукуш ‘издржава, храни некога’ (Аргировски 153) – што све указује на ширину ареала секундарне семантичке адаптације неутралног гр. *κομμάτι(ον)* ‘парче’.

³² Извор је Гордана Јованов, *Речник Срба у Банату*, Панчево 2005, 100 стр. (који није стигао да уђе у одговарајући, 6. том РСГВ из 2006, јер је тај речник укључен тек у 7. том РСГВ из 2007. године).

обзиром на постојање буг. дијал. *пирѝн(ь)* ‘(велики ковани) ексер’, *пѝрон*, *пѝрѝн* ‘ексер’, *пирѝнче* ‘клинац за поткивање стоке’ (БЕР 5: 255), као и мак. дијал. *ѝерон* / *ѝирон* ‘велики ексер који се закива у греде’, *ѝеронѝаса* ‘закивати клинце’ (АРГИРОВСКИ 215–216), рум. *piroană* ‘клин’ (ПОПОВИЋ 1951: 331), испоставља се да је значење ‘ексер’, које је деловало као секундарна семантичка адаптација (в. нап. 34), заправо архаични балканизам. У оквиру самог грчког, оно наставља стгр. *περόνιον* ‘клин, чавлић’, посведочено релативно позно (у односу на класично значење именице од које је тај деминутив изведен, *περόνη* ‘шиљак, кука, копча’), тек у хеленистичко доба.³³ Управо би тај гр. деминутив представљао почетак еволуције значења која је довела до новијег/средњовековног и широко распрострањеног ‘виљушка’. Али то већ треба да буде тема посебног проучавања базираног на хронологији и географији грчке речи одређеној прецизније него што је то досад био случај у (етимолошким) речницима (који углавном прате значење ‘виљушка’).

3.7. *гѝуња* f. ‘дуња’: Чим ћемо га даровати, жутом дгуњом јел јабуком, јел црвеном марамицом Српски Крстур, То обариш дгуње у води, ишпенујеш шећер на 30-ак пунктова широм Војводине и у писаним изворима (РСГВ 2: 212).

■ Од нгр. *куѝѝни* ‘дуња (плод)’, *куѝѝниѝа* ‘дуња (дрво)’. VASMER нема; Поповић 1953–1955 нема; Скок 1: 557–558 s.v. *gdunja* (има *гѝуња* из Бачке); РСА: *гѝуња* (код Ј. Суботића, С. Сремца, у новосадском листу *Комарац* из 1862).

• Овим примерима ретког гласовног склопа *гѝ-* (доследно спроведена метатеза, након извршеног једначења по звучности, *гѝ-* : *ѝг-* < *кѝг-* < *кѝѝг-* < *куѝѝ-*) само се потврђује још раније посведочена арална везаност овог облика за Војводину.

3.8. *секѝѝембар* m. ‘девети месец у години’ Тараш, Арадац, Фаркаждин, Избиште (РСГВ 8: 94).

■ VASMER 130 *секѝѝебрѝ* (од 1349), затим *секѝѝебрѝ*, *секѝѝембрѝ*, *секѝѝембриш* итд., са коментаром да је до прелаза *-ѝ-* у *-к-* дошло на срп. терену, под утицајем *окѝѝе(м)брѝ*; Поповић 1953–1955 нема; Скок 3: 222–223 стсрп. *секѝѝембриј*; РМС нема.

• Иако би се развој *-ѝѝ-* > *-кѝѝ-* могао сматрати новијом дијалекатском појавом, с обзиром на посведоченост овог помака још у старосрпском, и на његову данашњу ограниченост на Банат, који се показао као најконзервативнији део војвођанске територије, овде ипак треба рачунати са архаизмом.

³³ SOPHOCLES 886: ‘pin, bolt’ (Heron, 217 B.C., Porphyrogenitus 959 A.D.).

4.0. Ретко регистрована значења стандардних грецизама, секундарне семантичке адаптације³⁴ у оквиру српског језика – хапакси у оквирима РСГВ који су и ван овог речника посведочени, најчешће, само једном.

4.1. куџлача f. ‘мешалица’ Сента, *куџлача* ‘варјача’ Госпођинци (РСГВ 4: 217).

■ Према стандардном *куџлача* ‘сипаћа кашика’, од нгр. *κουτάλι* ‘кашика’. VASMER 86–87 s.v. *kutao* нема ово; Поповић 1953–1955 нема; Скок 2: 248 s.v. *ku-tal* нема ово; РСА *inter alia*: ‘овећа дрвена кашика за мешање, варјача’ Лепеница.

4.2. лиџанија f. ‘придика, грдња’: Не читај ми литанију! Ново Милошево (РСГВ 4: 269).

■ Према стандардном *лиџанија* ‘врста молитве богородици или свецима’, од нгр. *литавеја* ‘исто’; VASMER 90 нема ово; Поповић 1953–1955 нема; Скок 2: 309 нема ово; РСА ‘грдња, литанија, буквица’ Ђ. Јакшић, *очийџаџи лиџанију* М. П. Шапчанин, А. Шеноа, Београд.

• На овај помак значења вероватно је утицао истозначни изр. *очийџаџи буквицу*.

4.3. менџуле f. pl. ‘невоље’: У великим сам менгулама Суботица (РСГВ 5: 53); уп. § 2.4.4.

■ Према стандардном *менџеле* ‘стега (као справа)’ (преко тур. *tengene* ‘исто’), од нгр. *μεγγύλι* ‘исто’, од стгр. *μέγγυλον* ‘ракље, стеге; машина, процеп’. VASMER 96 s.v. *menđele*, *mengele* нема ово; Поповић 1953–1955 нема; Скок 2: 405 s.v. *menđule* има ‘шкрипац’ (Лика); РСА нема ово.

4.4. џсалџирац m. ‘ђак који учи псалтир’: Они који су ступили у школу били су „мали букварци“. После њих су долазили „букварци“, „часловци“ и „псалтирци“ Чента (РСГВ 7: 121).

■ Према стандардном *џсалџир* ‘књига псалама (као део Библије); школска књига’, од нгр. *ψαλτήριον* ‘исто’. VASMER 127 s.v. *џсалџир* нема; Поповић 1953–1955 нема; Скок 3: 63 s.v. *џсалам* нема ово; РМС *џсалџирац* ‘ђак који учи псалтир’.

4.5. џрџезник m. ‘столњак’: Домаћица се прихвати постављања трпезе ... рашири на траву „трпезник“ и на њега поређа пуне чиније Крашово (РСГВ 9: 71).

■ Према стандардном *џрџезни* ‘стони’, од *џрџеза* ‘(постављен) сто’, од нгр. *τράπεζα* ‘сто’, *τραπεζή* ‘исто; постављен сто’. VASMER 143–144 s.vv. *trapeza*, *trapezarija*, *trapezarъ*, *trapezoforъ*, *trapezosati se* нема; Поповић 1953: 224 s.v. *џрџеза* нема; Скок 3: 492 s.v. *trapeza* има *trpeznik* ‘столњак’ Сутоморе.³⁵

³⁴ У оквиру теорије језика у контакту, под секундарном семантичком адаптацијом (ССА) подразумева се семантички помак који позајмљеница доживљава након адаптације у језик прималац (деталније нпр. Rudolf Filipović, *Teorija jezika u kontaktu*, Zagreb 1986, 65). За неке примере таквих адаптација балканских грецизама до којих је дошло само у српском језику, в. VLALIĆ-ROPOVIĆ 1996: 110–114.

³⁵ Потврда је вероватно Скоков лични запис, пошто је нема у RJA – где се могу наћи *џрџезњак* (код Канижлића, Леаковића), *џрџезњак* из Пераста (Вук),

5.0. Овде спроведена подела релативно је арбитарна, диктирана типовима специфичности тридесетак речи које се по некој особености издвајају из корпуса грецизама у РСГВ. Проучавање неког другог дијалекатског корпуса могло би наметнути нешто другачију структуру. За наш крајњи циљ, студију о грецизмима у свим српским народним говорима, било каква типолошка класификација врста отклона од стандарда заправо није битна јер ће они у тој студији бити организовани азбучним редом. Овде смо имали не само практични циљ да примере особености само линеарно инвентаришемо већ да анализом ове омање сонде покажемо и дубљи, теоријски смисао даљег проучавања грчких позајмљеница – као и било којих других – у српском језику. Питање је од каквог би значаја за српску дијалектологију уопште могли бити неки успутни налази који проистичу из овог прегледа, као што је нпр. чињеница да већина овде разматраних речи потиче из Баната.

5.1. Рад на овом корпусу осветлио је неке од проблема са којима ћемо се вероватно и убудуће сусретати: неуједначеност третмана и описа у три класична референтна дела о грецизмима у српском језику (Фасмер, Поповић, Скок), некомплетност података о грецизмима у осталим балканским језицима, отворено питање примарне лексикографске референце у самом грчком језику.³⁶ Већину њих не можемо решити, али ако смо их већ сада свесни, моћи ћемо према њима да се одредимо како бисмо се према њима даље односили на релативно униформан, конзистентан начин, што би допринело квалитету планиране студије.

5.2. Корпус од око две стотине грчких позајмљеница регистрованих у РСГВ садржи готово све стандардне грецизме из књижевног српског језика³⁷ (поједине са немалим фонетским, творбеним и семантичким отклонима), али и неке ретко или чак нигде забележене речи, као и низ хапаксних значења. Стога је реално очекивати да у другим речницима, са јужнијег терена српског језика, налази ових позајмљеница буду још богатији. Стога се може закључити да свакако има смисла наставити са истраживањем грецизама у српским народним говорима (в. § 1.2).

Херцеговине Србије. У РМС *ѡ̀рѡ̀езник = ѡ̀рѡ̀езар(ац)* [‘човек који послужује у трпезарији’], што је друга изведеница придева *ѡ̀рѡ̀езни*.

³⁶ Постојање таквог дела отклонило би формално и семантичко шаренило постојећих грчких предлога који су још од XIX века у оптицају међу балканолозима и славистима.

³⁷ О варирању њиховог броја в. Влашић-Поповић 2009: 379–380.

Цитирана литература

- АНДРИОТИС – Ν. Π. Ανδριώτης: Ετυμολογικό λεξικό τῆς κοινῆς νεοελληνικῆς, Θεσσαλονίκη ²1967.
- АРГИРОВСКИ, Мито – *Грцизмије во македонској јазик*, Скопје 1998.
- БЕР – *Бългјарски етимологичен речник*, Софија 1971–.
- ВЛАДИЋ-ПОПОВИЋ, Јасна 2007 – Псл. *kotiti/*katati и *kotь/*katь – трагови -а- вокализма на словенском југу [у:] *Словенска етимологија данас*. Београд, 67–81.
- ВЛАДИЋ-ПОПОВИЋ, Јасна 2009 – Грецизми у српском језику (осврт на досадашња и поглед на будућа истраживања), *Јужнословенски филолог* LXV, Београд, 375–403.
- ДИНИЋ, Јакша – *Тимочки дијалекатски речник*, Београд 2008, 921 (= Монографије Института за српски језик ; 4).
- МЛАДЕНОВ, Стефан – *Етимологически и правописен речник на българския книжовен език*, Софија 1941.
- ПОПОВИЋ, Иван 1951 – Прилог географији неких наших речи, *Наш језик* III/9–10, Београд, 326–332.
- ПОПОВИЋ, Иван 1953 – Новогрчке и средњегрчке позајмице у савременом српскохрватском језику, *Зборник радова САН XXVI*, Византолошки институт, књ. 2, Београд 199–233.
- ПОПОВИЋ Иван 1955 – Грчко-српске лингвистичке студије II. Грчке позајмице у савременом српскохрватском језику, *Зборник радова САН XLIV*, Византолошки институт, књ. 3, Београд, 111–115; Грчко-српске студије III. Проблем хронологије византских и новогрчких позајмица у савременом српскохрватском језику, *ibid.* 117–157.
- РМС – *Речник српскохрватскоја књижевној језика*, I–VI, Нови Сад 1967–1976.
- РСА – *Речник српскохрватској књижевној и народној језика*, Београд 1959–.
- РСГВ – *Речник српских јовора Војдовине*, 1–10, Ред. Д. Петровић, Нови Сад 2000–2010.
- ФАСМЕР, Макс – *Этимологический словарь русскойо языка*, I–IV, Москва ²1986–1987.
- ФИЛИПОВА-БАЙРОВА, Марија – *Гръцки заемки в съвременния български език*, Софија 1969.

* * *

HADROVICS, László – *Ungarische Elemente im Serbokroatischen*, Budapest 1985.

- KLUGE, Friedrich – *Etymologisches Wörterbuch der deutschen Sprache*. Bearbeitet von Elmar Seebold, Berlin / New York ²⁴2002.
- RJA – *Rječnik hrvatskoga ili srpskoga jezika JAZU*, I–XXIII, Zagreb 1880–1976.
- SKOK, Petar – *Etimologijski rječnik hrvatskoga ili srpskoga jezika*, I–IV, Zagreb 1971–1974.
- SOPHOCLES, E. A. – *Greek Lexicon of the Roman and Byzantine Periods* (From B.C. 146 to A.D. 1100), I–II, New York 1887.
- VASMER, Max – *Die griechischen Lehnwörter im Serbo-Kroatischen*, Berlin 1944.
- VLAJIĆ-POPOVIĆ, Jasna 1996 – Semantic Evolution of Some Greek Loans in Serbo-Croatian, *Zeitschrift für Balkanologie* 32/1, Wiesbaden 1996, 109–116.
- ZETT, Robert – *Beiträge zur Geschichte der Nominalkomposita im Serbokroatischen*. Die altserbische Periode. Köln 1970.

Summary

Jasna Vlajić-Popović

GREEK LOANWORDS IN SERBIAN VERNACULARS ON THE TERRITORY OF VOJVODINA

This paper presents a pilot version of a more comprehensive study on Greek loanwords in Serbian vernaculars which will deal with their identification, distribution, periodisation, and adaptation. The materials excerpted from the presently existing dialectal dictionaries will be compared with the data from three classical sources on the topic: VASMER, ПОПОВИЋ 1953–1955, and SKOK.

In this phase our goal was to find out whether there is any point in proceeding with the study of Greek loanwords in Serbian, after the results that have been reached by the three abovementioned authors. Our choice for the pilot analysis is *Речник српских њовора Војводине* (РСГВ) because of its size, representativeness and actuality: it is the largest single dictionary (ten volumes comprising over 2,000 pages), it has covered the vastests continual territory (at the same time most distant from the line of contact with Greek, and also beyond the borders of the Balkan linguistic unity), it falls in the number of the most up-to-date ones (published in the period 2001 to 2011). The paper offers not just a linear inventory of Grecisms from РСГВ, but a classification of types of divergencies from the standard body of Grecisms. It features primarily **novelties** – be they represented by new words (*ѿономарх* ‘cleric’, *миронисаѿи*

'to pray in the church', *йарасник* 'unruly person'), by new **semantics** (*буклијаш* 'horse ridden by the man who carries *буклија*', *Грк* 'shopkeeper', *кайшарка* 'long pole onto which knife for cutting the fishing-net is poised', *колаба* 'structure for drying meat in the attic', *кондир* 'bucket for cattle; mode of cutting wine', *кревети* 'laundry; chair; the lower layer of sheaves in a stook', *лиман* 'underwater source', *мира* 'extract produced by cooking large amounts of fish in little water, used as an additon to fish-stew', *йарийа* 'horse farm'), by new **formation** (*креветиња* 'a solid piece of wood fencing a straw-mattress', *лиманији* 'to make a whirlpool', *йаласња* 'rigging (on the boat)', *сулундарији се* 'to precipitate'), by new **phonetics** (*арарх* : *јерарх*, *букријаш* : *буклијаш*, *колаба* : *колиба*, *менјуле* : *менјеле*, *раома/ревома/реома* / *рома* : *реума*, *йридофла* / *йрдофл* / *йрдофли* / *йрандофил* : *йрандафил*, *челерак* : *ћилер*), as well as certain **archaisms** (*дисаје* 'saddlebags', *корам* 'belly', *йриан* 'sickle, pruning hook'; *йарасији* (*се*) 'to give up, stop doing something', *комаји* 'piece of bread', *йироњ* 'big nail'; *дјуња* 'quince', *сектембар* 'September'), and some semantic **rarities** (*куйлача* 'cooking spoon', *лијанија* 'scolding', *менјуле* 'troubles', *йсалйирац* 'pupil who studies *psal-tir*', *йриезник* 'tablecloth').

Since the body of some two hundred Grecisms in PCGB contains not only a number of them with considerable phonetic, formative and semantic shifts, but also some rarely or nowhere registered words or meanings, it can be expected that in more Southern parts of the Serbian language territory such finds will be even more abundant. Therefore, it can be concluded that it certainly does make sense to proceed with studying Greek loanwords in Serbian vernaculars in future.